

- jogszabályszoigálat a diákok számára;
- a nyilvánosság erősítése az iskolában és a településen (egymással összekapcsolva);
- gyermekmeghallgató szolgálatok;
- a gyermekek szabadidejének szervezése;
- önségítő gyermekközösségek;
- a településért végzett önkéntes gyermekmunkák (idősek, rokkantak segítése stb.);
- iskolai testvéregyesületek;
- információs szolgálat az iskolákban;
- az iskolák által szervezett önkéntes szolgáltatások nonprofit előnyöket élvezhessenek;
- az állami és az önkormányzati szektor is támogassa a civil önkéntes szerveződéseket;
- a horizontális kapcsolatok fejlesztése az önkéntes szervezetek között;
- az önkéntes és professzionális gyermekjóléti szervezetek fogjanak össze;
- önkéntesek is képezzenek önkénteseket;
- építsünk bizonyos önkéntes személyek „karizmatikus” referenciáira;
- az önkéntes segítők fejlesztő koordinátorait az állami költségvetés finanszírozza jóléti tanácsok kontrollja mellett;
- az egyesületek és egyházak számonkérhető programok alapján működjenek együtt az iskolai önkéntes segítőkkel.

Összefoglalásként leszögezhetjük, hogy a szekcióülések legfőbb tanulsága a következő: az önkéntes szociális munka kérdése meglehetősen elhanyagolt hazánkban, presztízse is csökkent (lejáratos a rendszerváltozás előtti „társadalmi munka”), nem elemzik kellő mélységgel a szakemberek az önkéntes munka szociológiai, pszichológiai és gazdasági hátterét; s kevesen érzik, hogy általános társadalmi elvárás lenne: mindenki végezzen valamilyen önkéntes munkát.

Így a vita túlmutatott a szociálpedagógia témakörén, s felvetette egy külön önkéntes szociális munkával foglalkozó konferencia szükségességét.

TALYIGÁS KATALIN – TÖRÖK IVÁN

Lakóhely és szociálpolitika

Miután a konferencia szervezési megoldása lehetővé tette valamennyi résztvevő számára, hogy több szekció munkájába is bekapcsolódjon, ezért az alábbiakban összefoglalt három beszélgetésben résztvevők is magától értetődően éltek ezzel a lehetőséggel. Így tehát a három beszélgetés sokkal inkább három egyedi alkalomként, mintsem egy folyamat három fázisaként jött létre. A háromszori kölcsönös bemutatkozás természetes következménye lett, hogy mindhárom alkalommal hosszabb bemutatkozásokra, személyesebb hangvételű problémáismertetésekre is sor került.

Első beszélgetés: „váltóságok”

A beszélgetés külön érdekessége volt, hogy nemcsak hazai, hanem külföldi résztvevői is voltak. A csoport kérésére az Egyesült Királyságból és Ukrajnából érkezett vendégek saját hazájuk helyi szociálpolitikájáról beszéltek.

Az angol nyelvterületen ismeretlen a szociálpedagógus fogalma. Ők iskolai szociális munkásokat képeznek és alkalmaznak.

A szociálpedagógus fogalmát germán-orsz modellnek tartják. Az angol helyi önkormányzatok iskolai gyermekvédelmi feladatait jellegzetesen három munkakörben látják el:

1./ Az iskolák tanárai, akik szociális munkás továbbképzésben is részesülnek, s ennek legnyilvánvalóbb eredménye az, hogy a gyermekek elleni erőszak (*child abuse*) 60%-át ők észlelik elsőként. A „child abuse” fogalmát Magyarországon még nem kezeljük olyan

egységesen, mint a kifejtettebb gyermekvédelmi gyakorlatot folytató nyugati demokráciákban, ahol e kifejezés a gyermekek ellen irányuló fizikai bántalmazás (1), a szexuális erőszak (2), valamint az elhanyagolás (3) gyűjtőfogalma.

2./ Az iskolák *pasztorális tanárai*, akik azonban az elnevezés ellenére nem vallásos, hitéleti nevelésben részesítik a tanulókat, hanem a hazai iskolai gyermekvédelmi felelős és az iskolapszichológus világi feladatait látják el (és még annál is jóval többet).

3./ Az *önkormányzatokban dolgozó szociális munkások* (education welfare officer), akik a helyi szervezetek sajátosságaitól függően vagy a kulturális-oktatási, vagy a szociális-népjóléti osztályok dolgozói.

A hazai szakmai viták feloldásaként érdemes felfigyelnünk az angolszász országok gyakorlatában tapasztalható lényegi különbségre, amely a (könnyebben érthetőség kedvéért most a hazai szóhasználat szerint megnevezett) pedagógus diplomájú, szociális érzékenységgel rendelkező pedagógus és a szociális munkás diplomával rendelkező iskolai szociális munkás között van. Az említett munkakörök elhatárolásával egyúttal eltérő mértékű felelősség is hárul e kollégákra. Az eltérő felelősség az eltérő képzésekben is megjelenik: az iskolai szociális munkások képzésére és továbbképzésére a szociális munkás iskolák specializálódtak.

Az angol önkormányzatok által működtetett iskolákra leginkább a „társadalmiasított iskola” kifejezés használható, hiszen ezekben az iskolában számos olyan szolgáltatás található, amelyre a helyi lakosság egészének van szüksége. Számukra a „teljes gyermek” fogalma az iskolai és a családi „félrész” szerves összekapcsolását jelenti, mely abból indul ki, hogy a szülők helyzetének változtatása nélkül lehetetlen a gyermekek helyzetében lényegi változást elérni.

A résztvevők döbbenet hallgatták azt a bejelentést, hogy az *Egyesült Királyságban a fogyatékos gyermekek 90%-a nem speciális intézményekben, hanem a „rendes” iskolai hálózatban végzi tanulmányait*, ami különösen indokoltá teszi a pedagógusok szociális-mentális irányultságú szakmai továbbképzését is.

Az angol beszámolóhoz szervesen illeszkedett a Debrecen Újkerti Általános Művelődési Központ vezetőjének beszámolója. *Eszik Zoltán* arról az országosan is példaértékű új programról adott részletes tájékoztatást, amely intézményében a mozgássérült és a down-kóros gyermekek (fenti értelemben vett!) egységes kezelésére irányul. A Központ a gyermekek egyéni képzése mellett a szülők bevonásával, önszervező csoportokat is működtet. Figyelemre méltó a program azon törekvése, ahogy a helyi szociális ellátórendszerbe kíván illeszkedni.

A gyenge szövésű szociális védőhálóról beszélt Ukrajnából érkezett vendégünk, és a helybeliek alapélményéről, melyet a szájhagyomány így örökít át: „A szüleim nyolc országban éltek, de mindig csak Munkácson laktak.” Véleménye szerint a politikai függőség és a kézzelfogható szegénység mindennapos élménye határozza meg a helyi szociálpolitikát is Ukrajnában.

Oroszországban nagy hagyománya és kiépült intézményrendszere van a szociálpedagógiának. Ennek megfelelően a civil szféra szervezetei sorában is a szociálpedagógusok egyesülete (miután felvette a szociális munkás megnevezést is) kérte felvételét a Nemzetközi Szociális Munkás Szövetségbe. A két év próbaidő egyrészt a nyugati szociális munkások tartózkodását jelzi, másrészt annak a küzdelemnek elismerését, amit a kelet-európai szakemberek a „szakmai paradigmaváltások” érdekében folytatnak.

Második beszélgetés: „képzések”

A képzésekre, átképzésekre koncentrálnak a beszélgetés kezdetén ismét az angol példa lendítette előre a beszélgetést. Az angol parlament ugyanis 1989-ben hozta meg az új gyermekvédelmi törvényt, amely csak két év múlva, 1991-ben lépett életbe azért, hogy e két év alatt százezer szakember átképzését le lehessen bonyolítani. E hatalmas számba a szociális munkások mellett tanárok, védőnők, orvosok és mindazok beletartoztak, akik a gyermekvédelemben vagy annak határterületein tevékenykednek. Az átképzések

tették lehetővé a törvény valóban egységes alkalmazását, amelyet azonban a törvény-előkészítés hasonlóképpen konszenzusra törekvő folyamata kellett megelőzzön.

E vonatkozásban kevésbé lehetett a hazai gyakorlatot párhuzamba állítani az angollal. A párhuzam-keresés során mutatkozott be két hazai önkormányzat – alig néhány hetes múltra visszatekintő – iskolai szociális munkás hálózata. Mindamellett, hogy a résztvevők igen nagyra értékelték a helyi gyermekvédelem fejlesztésére irányuló tiszteletreméltó önkormányzati erőfeszítéseket, nem minden malícia nélkül jegyezték meg, hogy bár mindkét esetben más szervezeti függőségi rendszerben, de valójában egy-egy új családsegítő szolgálat jött létre, a párhuzamos szolgálatok összehangolása nélkül. A párhuzamosság fogalmán nem a szokásos, ámde félrevezető jelentésű „kettős gondozás”-t értették, hanem az „esetmegbeszélő konferenciák” segítségével összehangolt helyi együttműködést hiányolták.

A beszélgetés igazi drámai fordulatot vett abban a pillanatban, amint egy hazai szociálpedagógusképzésben részt vevő korábban hosszabb ideje munkanélküli pedagógus csoport tagjai a konferenciától és a szekcióbeli kollégáktól azonnali eligazítást, biztatást kértek és vártak saját képzésük tartalmát, majdani álláslehetőségeiket illetően. Hallani lehetett a vészjósló csöndet az után a mondat után, amit az egyik szociális intézmény vezetője mondott nekik „biztatásként”: „Feleslegesen képezitek át magatokat szociálpedagógussá. Intézményünkben Ű úgysem használható ez a speciális szakismeret. Nálunk állást sem kapnátok.” Hosszú időbe telt, mire a következő résztvevő meg bírta szólalni. Legyen ez intő jel a félig előkészített képzések végiggondolása érdekében, hogy azok ne elképzelt terepekre képezzenek szakembereket.

Hasonlóan jó szándékú és hosszasan bemutatott elképzelést hallgattunk végig a Győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola tanáráról, *Gesztesi Józseftől*. Ő a főhivatású szociális munkások létszámának emelése helyett a laikusok „szociális monitoring rendszerének” eredményes kialakíthatóságában bíz. Többek között alapszintű animációs-terápiás, és deviancia-prevenációs feladatokkal szeretné megbízni a majdan létrejövő speciális pedagógusokból álló hálózatát. A csoport javasolta azon hazai kezdeményezések sikereinek és kudarcainak tanulmányozását, melyek hasonló szándékkal indulva viszonylag rövid időn belül a program folytathatóságát megkérdőjelezték.

Harmadik beszélgetés: „együttműködés”

Angol vendégünk észrevétele szerint még nem élünk posztkommunista társadalomban, de ha nem vigyázunk, nem is fogunk. Valamennyiünk feladata a hierarchikus kapcsolatok helyett a kölcsönösségi viszonyrendszerek kiépítése. S ha az információ hatalom, az információcsere hatalomcsere, s így az együttműködés kölcsönös hatalomátadás. A szekció egy másik résztvevője, a hatalom nélküliek nézőpontjából mindezt úgy fogalmazta meg, hogy van ugyan szociális védőhálónk, de az le van terítve a földre. S mivel a védőháló gyakran egy „levetkőztető bürokráciá”-val jár együtt, élénk vita tárgya lett az úgynevezett „egyajtós” rendszerű lakóhelyi szociális ellátás bevezethetőségének kérdése.

Ismert, hogy hazai intézményrendszerünk sajátos önfejlődésen mentek keresztül, melynek során nem törődtek a társintézmények lazán kapcsolódó rendszereivel. Emiatt az információáramlás majd mindenütt hiányzik. Az együttműködések elindítása kétféleképpen lehetséges. Egyrészt a hiányzó információs szolgáltatások kiépítésével, másrészt az egy helyen zajló problémafelvétel és elosztás „egyajtós” rendszerével. Jól működő alrendszereknél mindkét megoldás célravezető lehet. Am mivel egyrészt az információs szolgálatok kiépítése hatalomátadást jelentene, s a hazai politikai gyakorlat akadályba ütközne, másrészt a hazai hagyományok a centralizált szervezeti megoldásokat preferálják, ezért meg kellene fontolni ez utóbbi, az „egyajtós” rendszer bevezetését.

GOSZTONYI GÉZA